

Vad vill Hembygdsrörelsen?

INGEMAR MUNDEBO

Om vi skulle fråga ett antal människor vad en hembygdsvårdare gör och vill eller, högtidligare uttryckt, om målen för svensk hembygdsrörelse, skulle vi antagligen få rätt olika svar. Text att en hembygdsvårdare sysslar med:

- att bevara gamla hus och föremål och kanske svara för en hembygdsgård
- att dokumentera gången tid, människors vardagsliv, arbets- och bostadsmiljö, fritids- och föreningsliv
- att studera i arkiv och bibliotek om släkter och gårdar, om utvandring och invandring
- att ordna fester, med folkdans, folkdräkter, folkmusik, kanske också hålla högstämmande tal.

Alla dessa bilder är sanna — mer eller mindre. Och flera andra svar skulle kunna ges, hembygdsvård handlar nämligen om så många olika saker.

Hembygdsrörelsens mål finns formulerat i Riksförbundet för hembygdsvårdsstadgar med följande ord: *”att främja hembygdens kultur och att verka för vården av natur, landskap och miljö”*. Och i hembygdsrörelsens handlingsprogram sägs att som grund för arbetet ligger tanken att hembygden utgör en helhet och består av naturen, det folkliga kulturarvet i vidaste mening samt de människor som lev, lever och kommer att leva där, och

att denna helhet skapar trygghet. Därav följer att det är av värde att bevara ett sammanhang i hembygden mellan det förgångna, nuet och framtiden.

Detta är ett viktigt perspektiv för oss som försöker forma vår nutid och framtid: Vi får inte bara leva här och nu och glömma tidigare generationers erfarenheter — vi bör också ha en känsla för det förgångna. Skall vi kunna arbeta för framtiden, bör vi bevara rötterna, bevara tidigare generationers liv och kultur.

Under rätt lång tid har vår skola och hela vårt samhällsliv, många människors tänkande och handlande, helt präglats av nutid, av det aktuella, av massmedias snabba puls och nuintresse. Det har inte funnits något av värde i det förgångna. Det var ju fattigdom, hårda villkor, orättvisor — det bör vi glömma, där har vi ingenting att lära. Vi bör bygga någont nytt, vi tror på utvecklingen, på framtiden.

Det är förvisso inte fel att leva intensivt i nutiden, att vi engagerar oss i det aktuella, att vi verkar för framtiden. Det bör vi vara och göra. Men det är fel att glömma det förgångna, att inte utnyttja erfarenheter, att inte förena det gamla och det nya. *”Det folk som inte har tillgång till sitt förflutna, riskerar att förlora sin identitet”*, säger Olov Isaksson, under många år chef för Historiska museet. Det är just den risken vi står inför, risken att förlora vår

identitet. Utan historia är människan hemlös. Hembygden ger trygghet och samhörighet. Vården av hembygden är också en vård av människan.

Men visst är väl vi medvetna om vår hembygd, säger många. Vi tycker om den vackra svenska naturen, med skogar och fjäll, hjortronmyrar och lingonland, den rika och omväxlande landskapsbilden med ekbackar och björkskogar, gran och tall, åkerfält och sjöar, ängar och hagar.

Ja — vi börjar bli medvetna om det värdefulla i vår hembygd, bli medvetna om vår vackra natur och om vårt ansvar att bevara och vårda, detta samtidigt som miljöhoten mot vår natur, mot luft, vatten och växter, blir alltmer påträngande. Och vi börjar också bli medvetna om det värdefulla i vårt kulturlandskap och dess minnen av människor som levat här i flera årtusenden, om boplatser, gravfält, domarringar och runstenar, kyrkor, städer och byar, slott och herrgårdar, bruk och torpstugor. Det är berikande, stimulerande och spännande att knyta samman en bygds historia till en kedja. Vi kan lära oss mycket om människors liv och villkor i den rika natur och kultur som vi tillsammans äger.

Hembygdsrörelsen började arbeta i 1900-talets början. 1916 bildades Samfundet för hembygdsvård och 1975 fick riksorganisationen sitt nuvarande namn Riksförbundet för hembygdsvård, RfH. Nu är hembygdsrörelsen en av landets största folkrörelser, kanske den ideella rörelse som har bredast förankring bland olika grupper i hela vårt land. Den svenska hembygdsrörelsen har i

dag drygt 400 000 medlemmar i mer än 1600 föreningar.

Hembygdsrörelsen har en symbol, ett värdråd, där rötterna är alla medlemmar i lokala föreningar, och stammen är Riksförbundet för hembygdsvård. Trädets sex grenar symboliserar verksamheten:

- att bevara byggnader, föremål, traditioner
- att dokumentera gången tid och nutid
- att vårda miljön: kulturmiljön, boendemiljön, landskapsmiljön
- att studera arkiv, torp, socknar, städer, natur och kultur
- att i föreningsarbete samlar människor till fester, vandringar, studiecirklar, gamla hantverk, dräkter, folkmusik och folkdans, samt
- att som remissorgan och kontaktorgan med myndigheter verka för framtiden och föra hela hembygdrörelsens talan.

Hembygdsrörelsen arbetar alltså med det förgångna. Vi vill öka kunskapen om vår hembygd, våra rötter. Men vi vill också vara en aktiv folkrörelse i tiden, en rörelse som deltar i den aktuella debatten och som verkar för en bra framtid.

Vi vill inte bara arbeta med det förgångna, med att bevara det gamla. Vi vill också till kommande generationer föra över vår egen tid, bevara det som kan vara värdefullt i vårt sätt att leva, att arbeta och bo. Nutid blir ju snart gången tid. Hembygdsarbete är inte idyll och stillastående det är att vara en länk i en kedja som skall leva vidare.

Vi vill vara en aktiv miljörörelse som motarbetar miljöförfall och naturförstöring.

Att bevaka natur- och miljöfrågor och medverka i opinionsbildning på detta område har under senare år blivit en allt viktigare del av hembygdsrörelsens arbete. Det var t ex naturligt för hembygdsrörelsen att ta initiativ till 1987-88 års kampanj för en levande bygd och natur.

Vi vill verka för varsamhet i samhälls-omvandlingen. Den som händelsevis skulle tro att hembygdsrörelsen inte alls vill vara med och omvandla nutida samhälle har fel. Det är inte hembygdsrörelsens uppgift att bevara allt det gamla. Men vi vill i en omvandling där ekonomiska och rationella argument naturligen väger tungt verka för att hänsyn till natur och kultur också väger tungt. Vi känner ansvar för vår egen och för kommande generationer och vi är medvetna om att vi måste hantera våra resurser med varsamhet.

Vi menar att miljön är en gemensam resurs. Det är ett gemensamt arbete som format miljön, våra städer och byar, vårt kulturarv. Vi vill säga till vår generations beslutsfattare i stat och kommun, i företag och banker och organisationer: Låt oss för kommande generationer visa hur människor har haft det i arbete, i boende och på fritid. Vi tror att de har mycket att lära av det, att det arvet är ett väsentligt inslag i utvecklingen till mogna människor.

Vi bör tänka oss för inte en eller två, utan många gånger innan vi river enskilda byggnader och hela områden. Det kan ibland bli nödvändigt och vara motiverat att göra det. Men vi har under 1950- och 60-talens omvandling, delvis också under 70-talets, haft

litet för lätt att riva och förstöra. Författaren Lars Gustafsson har om efterkrigstidens byggande sagt att *"vi har berövat människan en hembygd"*. Det finns litet för många exempel på att detta är sant.

För många som — liksom jag — är födda på svensk landsbygd är hembygden i första hand svensk landsbygdsmiljö: sjöar, björkar, gran och tall, berg och slätter. Det är så vi minns och vill minnas vår hembygd. Men hembygden är för många gator och torg, städernas gränder. Numera växer de allra flesta unga upp i städer och tätorter. Det kan finnas en hembygdskänsla som är starkt förankrad också i dessa miljöer. Alltmera har hembygdsrörelsen också börjat verka i städer och tätorter, samla och förmedla kunskap om städernas arbets- och boendemiljö. Och rörelsen står här inför stora uppgifter: att stärka hembygdskänsla, att studera och tillvarata traditioner i exempelvis hantverks- och industrihistoria, att studera olika folk- rörelsers framväxt osv.

Det är viktigt — och imponerande — med ideella insatser av det slag och den omfattning som människor inom hembygdsrörelsen gjort och gör. Vi behöver den idealiteten, det är på en sådan grund vi kan bygga *"det goda samhället"*. Det är också viktigt att samhällsorganen verkar med ansvar för nutid och framtid. Det är viktigt att vi som enskilda människor är aktiva, bevakar och ställer krav, men politiker och tjänstemän måste också uppleva natur och kultur som centrala frågor. Vi har nu en ny plan- och bygglag, liksom en ny naturresurslag. Vi måste utnyttja dessa lagar för en klok och framsynt kultur-, natur- och miljövard.

Det finns ett perspektiv på hembygden som jag vill betona. Det är omvärlden. Hembygdsrörelsen sysslar ju i första hand med den lokalt begränsade omgivningen. Men det sägs i vårt handlingsprogram att samhörigheten bör vidga sig till att omfatta människor inom samma kulturområde, liksom människor med samma känsla för en hembygd varhelst den finns. Respekt för individer och grupper med annan kultur är en självklar del i hembygdsrörelsens värdegemenskap.

Hembygdsrörelsen är inte och får aldrig vara detsamma som instängd provinsialism, att enbart tänka på den egna miljön. Vi måste kombinera kärlek till hembygden med en förmåga att se ut över gränserna, antingen det nu är byn, kvarteret, socknen eller t o m landet. Vi skall veta att vi är en liten del av världen, att vi har mycket att lära oss av andra människor, deras sätt att tänka, känna och leva. Hembygdskänsla är inte självgodhet. Det kan vara stolthet, men inte självgodhet, självbelåtenhet. Därför måste vi — samtidigt som vi är förankrade i vår hembygd — vara öppna mot omvärlden, resa och lära, se och uppleva.

Jag vill till sist nämna några rader av Sigvard Cederroth, en av våra Upplandsförfattare. I boken *Hemma i det fattiga*, finns en dikt som heter *Landskapet som känsla*:

”Vart jag än kastar mina blickar i landskapet är jag omgiven av känslor.
Jag vet hur friheten ser ut.
All slags glädje kommer över mig.
Varje träd tycks ha en själ,
kärlek genomtränger som en doft
de små dungarna av löv.
Det är minnen som plockas fram
och det är minnen som lockar.

I fjärran ser jag en rödtimrad by på slätten
och trygghet omvälver mitt utsatta hjärta.
Det finns ingen sten som inte har en historia,
livslevande träder krönikan fram.

Så har mitt landskap blivit en bok som
min känslas vindar kan blåddra i.
Det går sällan en dag i mitt liv
utan att nya sidor läggs fram.”

Men vi alla uppleva vår hembygd, vårt kulturarv så — med känslor, med kärlek, med glädje.

INGEMAR MUNDEBO

Ordförande i Riksförbundet för hembygds-
vård 1985 - 1988.

Ordförande i Upplands Fornminnesföre-
ning och Hembygdsförbund 1980 - 1986.